
Stanislav
BERAN

První věta otevírá dveře *těm ostatním*

Se Standou Beranem jsem se poprvé setkala jako s autorem Vyšehradských jezdců a kniha mě kompletně okouzlila. Naživo jsme se sešli při společném uvedení našich povídkových souborů, které vyšly v tomtéž roce. Tehdy byla řeč i o tom, že povídka je u nás tak trochu popelkou.

TEXT **SIMONA BOHATÁ**

Povídka jako opomíjený žánr? Připadalo mi to nespravedlivé, spojili jsme se Standou síly, udělali večer nazvaný Obhajoba povídky a taky jsme se spřátelili. A díky tomu můžu Standovi položit pár otázek.

Původní profesí jsi učitel. Jaká je tvá aprobace, jak dlouho jsi učil?
Jsem učitel v té nejpředstavitelnější humanitní podobě – tedy český jazyk a dějepis pro střední školy. Pracovat jsem nejdřív začal jako učitel na základní škole a potom v rámci náhradní vojenské služby částečně i na gymnáziu. Nicméně realita mě velmi brzy ze školy odvála a myslím, že za mnou obrazně i hlasitě práskla dveřmi.

Měl jsi nějakou formativní zkušenost, která byla tak zřejmá, že sis řekl: chtěl bych psát nebo budu psát?
Já byl odjakživa knihomol, ovšem bez ambice sám něco psát. Gymnázium ze mě tu chuť číst bohužel nějak vyhnalo. Až v posledním ročníku jsem se patrně v důsledku nějaké snahy o hledání vlastního místa na světě rozhodl, že žádná instituce ani lidé mě o tuhle radost nepřipraví. A jako správný gymnazista jsem to pojal totálně, takže jsem pak do školy přicházel s jedním školním sešitem, do kterého jsem si psal poznámky z výuky, a několika knížkami, které jsem si v hodinách četl pod lavicí. Obvykle mi je učitelé zabavili a na konci hodiny zase vrátili, protože jsem pro ně byl takový neškodný asociál a oni si se mnou příliš nevěděli rady. A bohatý vnitřní život, který není komu popisovat, navíc v tomhle věku – od toho je už jen krok k vlastnímu psaní. Až s odstupem času jsem překvapeně zjistil, že se takových podivínů kolem mě vyskytuje víc. Mojí vlastní iniciační zkušeností byla četba jako taková. Na vysoké škole jsem pak naštěstí potkal učitele, se kterými jsem o svých textech mohl mluvit.

Bytostný povídkář. Tak tě titulují recenzenti, ale rozsah máš daleko větší. V roce 2002 jsi vydal básnickou sbírku Zlodům. Vracíš se k psaní básní, máš nějaké v šupleti? A je pro tebe jejich psaní intimní záležitostí? Ptám se, protože pro mě ano a pořád cítím jakýsi ostych před jejich publikováním.
Bytostný povídkář jsem byl pro recenzenty patrně proto, že to byla pohodlně hodnotitelná škatulka, kterou jsem ovšem v posledních letech asi definitivně rozšlapal. Co se týče poezie, jsem její náruživý čtenář a po pětadvaceti letech jsem jednu sbírku dokonce i napsal. Jmenuje se Krmítka pro zletilé a vyjde nejspíš v letošním roce. Vydání tištěné poezie v době všeobecného obnažování na sociálních sítích pořád vnímám jako velmi intimní událost, asi jako bych se svěřoval velmi dobrému příteli, kterého jsem hodně dlouho neviděl.

V roce 2007 jsi prozaicky debutoval knihou Až umřeš, nikdo ti už nebude chtít sahat na prsa, a co jsem četla, byla velmi dobře přijata čtenáři i recenzenty, stejně jako novela Hliněné dny z roku 2009. Co jsi v tu dobu dělal?
Když jsem psal první povídky z Až umřeš..., byl jsem ještě student na univerzitě v Ústí nad Labem, pak učitel na základní škole, pak voják beze zbraně na náhradní vojenské službě. Napsat tu první sbírku mi trvalo skutečně dlouho, nejspíš i proto, že jsem vlastně vůbec nepočítal s tím, že by někdy ty povídky mohly vyjít knižně, takže jsem opravdu psal jen ve chvílích, kdy jsem byl v tom správném rozpoložení. Když mě pak reálný život vystřelil do korporátního terária, posadil mě do auta a přilepil mi na ucho mobil, stalo se psaní něčím ne nepodobným terapii a únikem

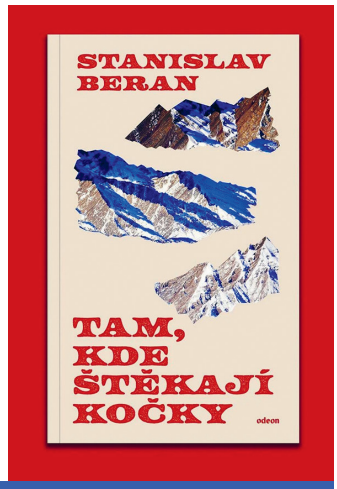
vlasta o knihách

z prostředí, které mi vůbec není vlastní. Takže abych konečně odpověděl na tvoji otázku. Čas není nepřítelem, ale naopak, je to nejvzácnější komodita, kterou v životě mám, a snažím se s ním podle toho i nakládat. Tohle všechno, tedy právě i fakt, že část toho ušetřeného času netrávím se svou rodinou, ale psaním, je možné jen díky toleranci všech, kteří se mnou žijí. Myslím, že by ti takhle musela odpovědět velká většina spisovatelů, protože fakt, že u nás může vycházet i původní česká tvorba, je zásluhou především entuziasmu všech, kteří se na vydávání knih podílejí.

Betty MacDonald psala, že nejhorší období je pro ni „dostat se do knihy“. Já mám podobnou zkušenost. Vzhledem ke svému civilnímu zaměstnání často psaní přerušuju. Musím hledat správnou nit, která mě povede dál. Nejvíc mi vyhovuje intenzivní psaní. Máš to taky tak?

Já si vlastně něco jako intenzivní psaní nemůžu dovolit. Moje civilní zaměstnání mi neumožňuje odjet na několikatýdenní pobyt, kde bych se izoloval od světa a jen psal. Je ovšem pravda, že když se slovy MacDonald do knihy dostanu, už z ní pak strašně těžko vystupuju. Což je na jednu stranu výhoda, jelikož s postavami, které jsem si stvořil, vlastně pořád žiju, na druhou stranu je to vlastně strašně vyčerpávající, protože se ti v životě najednou objeví imaginární lidé se svými problémy, potřebami, vztahy a situacemi. Tam, kde štěkají kočky jsem takovým způsobem psal skoro tři roky a můžu zodpovědně prohlásit, že jsem byl po napsání poslední věty opravdu smrtelně unavený. Jako bych po dobu tří let denně vedl skupinovou terapii. Vlastně si ani nejsem jistý, jestli bych o něco takového, jako je intenzivní psaní, dlouhodobě vůbec stál. Zjistil jsem, že čas, který trávím například v autě, je vlastně výborným způsobem, jak si v hlavě připravovat to, co chci napsat. Když se pak k tomu počítači opravdu posadím, nic mě nerozptyluje ani nezdržuje. Přirovnal bych to k fotbalovému nebo hokejovému tréninku a zápasu. Při tréninku je prostor pro chyby, pro změnu systému a taktiky. Při zápase samotném už je třeba doručit výsledek. Pro mě je doba psaní takovým zápasem.

Kromě oceňovaných románů a novel píše Stanislav i povídky a poezii.

Byl jsi někdy v situaci, kdy jsi nemohl dělat nic jiného než psát? Ptám se proto, že mně se to přihodilo dvakrát. Poprvé za covidu, kdy jsem napsala Klikaře Benyho a většinu povídek, které později vyšly jako Zbabělí hrdinové. A po náročné operaci jsem o pár let později psala povídky do knihy Bolesti pro každý věk i postavu a řadu krátkých povídek, které vycházely časopisecky.

V mém případě to byl vlastně jen covid a režim, který mi zabránil fungovat běžným způsobem. Dostalo mě to do podobné situace, jakou popisuješ ty, kdy jsem vlastně jen u klávesnice dohánět scény, které se mi odehrávaly v hlavě. Trávil jsem tím několik hodin denně, spoustu toho napsal a stejně tak i velké množství textu potom smazal. Je otázkou, jak dlouho bychom vlastně byli schopní v tomhle supertvořivém módu fungovat, jak rychle by se ten povznášející pocit, že nám nebrání žádné praktické okolnosti, mohl vyčerpat. Protože já v tomhle období napsal dvě knihy pro děti a rozepsal román Tam, kde štěkají kočky, a jak jsem ti popsal, stav, ve kterém jsem se nacházel při jeho dokončení, měl k euforii opravdu daleko. Dalo by se říct, že ta pěna dní, která mě omezuje v tvorbě, působí zároveň jako taková záchranná brzda.

Takže vlastně máme podobnou zkušenost. A ano, máš pravdu, také nevím, zda bych tak mohla fungovat stále. Ale možná že jsme tak intenzivně psali proto, že jsme věděli, že ten čas jednou skončí.

Může být. Zároveň já o sobě vím, že příliš neumím odpočívat, takže jsem ten čas potřeboval zaplnit. Během těch covidových měsíců jsem si vytvořil nové tvůrčí návyky, které po normalizaci stavu nebylo možné udržet, a teď si už nějakou dobu užívám, že nepíšu nic. Jako bychom tehdy namísto trpělivého klusu sprintovali.

Jak už jsem předeslala v úvodu, udělali jsme si večer o povídce a taky o tom, jak rozdílné je psaní novely nebo románu oproti povídce. Mám opačnou zkušenost, protože jsem začala právě novelami a románem a netušila jsem do té doby, jak moc rozdílný přístup tyto žánry vyžadují od autora. Jak se s tím vyrovnáváš? Jak přehazuješ výhybku?

Pro mě je povídka možná kupodivu mnohem bližší básni než románu. Z toho plyne, že přeladit se z povídky na román není snadné. Já to popravdě moc neumím a trvá mi to dlouho. Zároveň je to hrozně nebezpečné, protože bych mohl propásnout tu správnou chvíli, kdy začít. Neumím psát takovým tím způsobem, že bych si dlouhou dobu zaznamenával útržky děje a pak je skládal dohromady. Vždycky jde o tu první větu, která otevře dveře těm ostatním. Občas se samozřejmě stane, že se ukáže, že tahle věta nebyla ta pravá.

Ráda bych se tě zeptala, jaké zkušenosti máš se zakázkovým psaním, kdy je předem známo téma a také počet znaků. Je to pro tebe omezující, nebo to bereš také trochu jako trénink, kdy musíš zvažovat každé slovo i vzhledem k omezenému formátu?

Tyhle věci vnímám jako užitečnou zkušenost, která mi dává tak trochu informaci o tom, co se vlastně v dnešní době čte, a taky jako zkoušku vlastních, řekněme, řemeslných

FOTO ARCHIV STANDY BERANA

schopností. Pamatuju si velice dobře, jaké problémy mi zpočátku dělalo kupříkladu psaní dialogů. Neuměl jsem napsat větu tak, jak by ji opravdu člověk řekl, a aby nešustila papírem. Stejně tak výrazně dějové pasáže. Pokud píšu autorský text, tohle všechno můžu zamlčet, zamlžit, zjemnit. Ovšem pokud dostanu zadání a rozsah, tohle všechno musí stranou. A pokud píšu text pro rozhlas, musím zohlednit ještě další spoustu věcí.

Tvou novelu Kocovina, obraz Sudet od těsně poválečných let až po současnost čtenáři i recenzenti oceňují mimo jiné i pro atmosféru. Já jsem velkou fanynkou atmosféry, a ve tvé povídce S. pořádá abiturientský večírek ze sbírky Schrödingerův hotel podle mého dokonce atmosféra hraje hlavní roli. Pro mě je velmi důležitou postavou, jakýmsi svorníkem děje a postav v něm. Máš to stejně?

Určitě. Dokonce bych řekl, že prostředí, ve kterém se moje povídky nebo romány odehrávají, je další z důležitých postav samotné knihy. Díky němu je možné děj posouvat tak, že se jako autor vyhneš doslovným popisům, zároveň pokud píšeš dobový text, můžeš tímhle způsobem čtenářům doručit některé zajímavé informace. Vyžaduje to sice důkladné rešerše a přípravu, zároveň ti to ale může hodně pomoct k tomu, aby postavy i děj působily věrohodně a plasticky. V románu Tam, kde štěkají kočky mi hodně záleželo na tom, aby si čtenář, který s největší pravděpodobností nikdy v oblasti Kavkazu nebyl, dokázal představit, jak to tam vypadá a jak tam žijí lidé, o kterých píšu.

Můžu dosvědčit, že tento román je velmi košatým příběhem Kavkazanů žijících pod Elbrusem. Vím, že jsi tam byl, ale přesto se zeptám: Co bylo pro tebe prvotní inspirací? Jak a kdy jsi začal uvažovat o této knize?

Já do hor jezdím pravidelně a rád, protože vysoké a namáhavé hory jsou poctivé prostředí – nikdo tam za tebe nedojde, nikdo ti neslíbí dobré počasí ani vstřícné úřady, což je v Rusku kapitola sama pro sebe. Nicméně tehdy mě právě tady zarazila ta do očí bijící nerovnost mezi místními a etnickými Rusy. Jako by Kabardino-Balkarie byla ruská kolonie, a ne jedna z federativních republik Ruska. A po celou dobu jsem se s takovými drobnými i vysloveně ponižujícími příhodami setkával. Věděl jsem, že bych tohle téma situované právě na Kavkaz rád nějak zpracoval, dlouho jsem si ale nevěděl rady s formou. Já vlastně celou dobu píšu povídky nebo novely a tady jsem věděl, že se musím pustit do knížky, se kterou nemám zkušenost. Odhodlával jsem se dlouho, napsal jsem mezitím dvě dětské knihy, abych se určitým způsobem na takový druh vyprávění naladil, což přesně odpovídá tomu, o čem jsi mluvila v souvislosti se svými povídkami. Nakonec jsem se pustil do rešerší a s hrůzou zjistil, že to, co jsem vnímal jako exces, je vlastně téměř dvousetletá norma. Rusové se tu takhle chovali vždycky, tedy když mohli, což mě přivedlo k potřebě určitého historického klíče k celému románu.

Když jsem knihu četla, překvapil mě skok do daleké historie. Vyprávíš příběh imáma Šamila vzdorujícího roku 1839 carské armádě i o ruských devadesátých letech minulého století. Jak moc jsi rešeršoval?

Rešerší jsem udělal hodně a mohl jsem ještě víc, jenže to už bych se asi dostal z fikce k historické práci. Postava imáma Šamila je v té oblasti dodnes důležitá, trochu jako u nás třeba postava Jana Žižky. Je vnímaná nejednoznačně, koneckonců jeho pojetí vlády nebylo nijak mírumilovné, zároveň byl v té době jediným, kdo se dokázal proti ruské armádě nějak výrazněji prosadit. Historické kapitoly v knize přitom fungují jako klíč k samotnému vyprávění. Musel jsem tedy vybalancovat míru historických informací, aby vyprávění neztratilo spád. Taky jsem pročítal dobový tisk, podrobnosti k beslanské tragédii, studoval mapy Moskvy, Voroněže, Grozného, Nalčiku, hledal zastávky turné Vysockého… Jak jistě sama víš, ďábel je v románech pracujících s historií ukrytý v detailu. Stačí málo a tvůj příběh se stane nevěrohodným, jen proto, že si chceš ulehčit práci. Před vydáním mě redaktor na několik nejasných drobností stejně upozornil.

Taky jsi napsal dětskou trilogii. Její první dva díly zaznamenaly velký úspěch.

Dokonce bych řekl, že prostředí, ve kterém se moje povídky nebo romány odehrávají, je další z důležitých postav samotné knihy.

STANISLAV BERAN (1977)
- **Absolvoval Pedagogickou fakultu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.**
- **Debutoval básnickou sbírkou Zlodům (2002).**
- **Vydal povídkové soubory Až umřeš, nikdo už ti nebude chtít sahat na prsa (2007), Žena lamželezo a polykač ohně (2013), Schrödingerův hotel (2023), novelu Hliněné dny (2009), romány Vyšehradští jezdci (2016), Kocovina (2019) a Tam, kde štěkají kočky (2026).**
- **Pro děti napsal Ztracený v povětří (2023) a Strach nad řekou (2024).**
- **Jeho texty byly zařazeny do Literary Anthology of Visegrad 4 Countries a přeloženy do angličtiny, němčiny, polštiny, lotyštiny, maďarštiny a arabštiny.**

Nějakou knihu pro děti jsem chtěl napsat vždycky. Když přišel covid, vylíhnul se mi najednou v hlavě příběh o tom, co by mohly naše děti dělat ve chvíli, kdy musí být na jednom místě, nemají možnost vídat se se svými kamarády, nesmějí společně sportovat a tak. A napsal jsem knihu o klukovi z Prahy, který tráví prázdniny u prarodičů na vesnici a nějak tam nezapadl mezi ostatní děti. Ve srovnání s knihami pro dospělé to bylo zvláštně uvolňující. V těch knížkách se dějí nadpřirozené věci, které ty děti vnímají jako nejdřív překvapivé, rychle si na ně ale zvyknou. Než skončil covid, napsal jsem ještě pokračování. Obě ty knížky už vyšly, letos na podzim pak vyjde závěrečný díl. Musím říct, že mě samotného překvapilo, jak zajímavá zkušenost to pro mě byla. Stejně tak i setkávání s dětmi ve školách a knihovnách. Vlastně jsem si tak po letech trochu připomněl svoje učitelské povolání.

A co máš rozepsaného nebo o jaké další knize přemýšlíš?

Jak už jsem zmínil, v letošním roce by měla vyjít sbírka poezie. Taky jsem nedávno dopsal pro mě hodně netypický příběh. Je to taková severočeská romance, s tou romancí ve velkých uvozovkách. Svou roli tam hraje rap, drogy a zneužívání lidí žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Ta snad vyjde příští rok. No a zrovna píšu komiks, což beru především jako příznak blížící se krize středního věku. Nebo naopak důkaz toho, že není důvod nějak se omezovat v přemýšlení ani v plánech a že škatulka bytostného povídkáře je definitivně pryč. ●